

TANAP PROJESİNİN TÜRKİYE ve AZERBAIJAN ENERJİ POLİTİKALARINDAKİ YERİ ve ÖNEMİ

Nuray ERDOĞAN¹

Özet

Güney Kafkasya Boru Hattı, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans Adriyatik Boru Hattı'ndan (TAP) oluşan ve Güney Gaz Koridoru'nun en önemli bileşenlerinden biri olan TANAP; Azerbaycan ve Türkiye'nin stratejik iş birliği projesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu proje, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'nde Şah Deniz II gaz sahasından çıkan doğal gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını amaçlamaktadır. TANAP projesinin, Türkiye topraklarından sonra TAP Boru Hattına bağlanması ve bununla birlikte Azerbaycan gazının Avrupa içlerine kadar ulaştırılması öngörülmektedir. Bu çalışmada Türkiye ve Azerbaycan'ın enerji politikaları ve TANAP projesinin Azerbaycan ve Türkiye'ye sağladığı ekonomik ve siyasi yararlar ele alınıp incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: TANAP, Güney Gaz Koridoru, Azerbaycan, Türkiye, Enerji Politikası.

PLACE AND IMPORTANCE OF TANAP PROJECT IN TURKEY AND AZERBAIJAN ENERGY POLICIES

Abstract

TANAP (Trans Anatolian Natural Gas Pipeline Project), one of the most important elements of the Southern Gas Corridor with consisting of three parts called as South Caucasus Pipeline, Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline and Trans-Adriatic Pipeline, has emerged as a strategic cooperation project between Azerbaijan and Turkey. The purpose of this project is to transport natural gas, which is produced from Azerbaijan's Shah Deniz-2 gas field through Turkey to Europe. TANAP is projected to connect to the TAP Pipeline following the territory of Turkey and to convey Azerbaijan's gas to the interiors of Europe. This study is examining and discussing the energy policies of Turkey and Azerbaijan, and the economic and politic advantages of TANAP project both for Azerbaijan and for Turkey.

Keywords: TANAP, Southern Gas Corridor, Azerbaijan, Turkey, Energy Policy.

¹ Yrd. Doç. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, nurayerdogan@ohu.edu.tr

GİRİŞ

Dünyanın yaşamsal olgusu olan enerji uygarlığın temelidir. Ülkelerin kalkınma ve gelişmesindeki en önemli etkidir. Enerji jeopolitik ve siyasi unsurları içerdiğinden, geçmişte olduğu gibi günümüzde de uluslararası politika ve uluslararası ilişkilerde yeri, önemi ve belirleyiciliği gittikçe artmaktadır. Devletlerin enerji güvenlikleri ile ulusal güvenlikleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle devletler enerji kaynaklarından pay alabilmek için büyük mücadele içindedirler. Çünkü enerji tedarikini sağlayamayan ülkeler ekonomik ve siyasi istikrarı yakalayamazlar.

19. yüzyılın sonlarına doğru petrolün bulunmasıyla birlikte insanlık kömür çağından petrol çağına geçerken Birinci Dünya Savaşı'nı yaşamıştır. Yeni yakıt çağına geçerken doğalgaz önem kazanmıştır. Fosil bir yakıt olan doğalgaz günümüzde petrolden sonra ikinci sırada yer alan önemli bir enerji kaynağıdır. Başlangıçta “doğalgaz geçiş sürecinin yakıtı olarak görülürken artık bu algı değişmiştir. Uluslararası Enerji Ajansı'na göre (IEA, International Energy Agency) doğalgaz günümüzde altın çağına girdi ve dünya devletlerinin değişmez unsuru haline geldi” (Türkiye Enerji Masasında, 2011) ve son yıllarda “jeopolitik bir önem kazandı” (Yazar, 2011: 54). Doğalgazın “ticari bir enerji kaynağı olarak ortaya çıkıp, belirginliğini artmaya başladığı 1980'li yıllardan sonra” (Demir, 2015: 17) kullanım alanı da elektrik üretiminden, ısıtmaya, ulaşım sektöründen, endüstri sektörü ne kadar geniş bir alana yayılmıştır. Aynı zamanda küresel enerji yakıtları arasındaki tüketimi de hızlı bir biçimde yükselerek %20'ye kadar ulaşmıştır. “Doğalgaz yandığında ortaya çıkan karbon emisyonu petrole göre yaklaşık %30 kömüre göre %45 daha az olduğundan” (TANAP Project, 2016) çevreci bir özelliğe sahiptir.

Doğalgaz tüketici ve üretici taraflar arasında gaz anlaşmaları yapılarak alınıp, satılmaktadır. Doğalgazın öz kaynaklara sahip ülkelere ulaştırılması için altyapıya, yani boru hatlarına gereksinim duyulmaktadır. Doğalgazın üreticiden tüketiciye aktarılmasının bir yolu da LNG (Liquified Natural Gas), likit gaz olarak tankerlerle taşınmasıdır.

Enerjinin arz güvenliği sorunu, ülkelerin ekonomilerini geliştirilmesi, büyütmesi ve sürdürülebilir kalkınmayı olanaklı kılması açısından stratejik öneme sahiptir. Enerji güvenliği konusu Türkiye açısından değerlendirildiğinde, yeterli kaynaklara sahip olmayışı, enerjide büyük oranda dışa bağımlı olması gibi olgular Türkiye'nin enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Enerji tüketimi gittikçe artan Türkiye'nin enerji tedariki konusunda sorunlar yaşamaması için, “enerji arz güvenliğini esas alan temel strateji ve politikaları doğrultusunda petrol ve doğalgaz alanlarında kaynak çeşitliliğini sağlaması ve ithalattan kaynaklanan riskleri azaltacak tedbirleri alması gerekir” (Enerji Faslı, 2014: 10). TANAP gaz alışverişini en fazla Rusya'dan yapan Türkiye'ye alternatif güzergâh yaratırken aynı zamanda enerji güvenliği, istikrarlı sürdürülebilir gaz temin etmesi açısından önemlidir.

Bu çalışmada TANAP Projesi'nin Türkiye'nin enerji terminali konumundan “enerji merkezine” geçmesi, Azerbaycan'ın Avrupa'nın gaz güvenliği açısından önemi ve Avrupa Birliği'nin Rusya'ya olan doğalgaz bağımlılığının azaltılmasındaki etkisi TANAP Projesi üzerinden değerlendirilmiştir.

I. GÜNEY GAZ KORİDORU (GGK)

3500 km uzunluğunda olan boru hattı sisteminin bileşenleri;

1. Güney Kafkasya Boru Hattı (South Caucasus Pipeline) (SCP)
2. Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) (Trans Anatolia Natural Gas Pipeline)
3. Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) (Trans Adriatic Pipeline)'dir.

Kaynak: http://www.bp.com/tr_tr/turkey/hakk_m_zda/bp-tuerkiye/shah_deniz_turkey.html

GGK, Azerbaycan'ın Hazar Denizi sektöründe yer alan Şah Deniz II sahasından çıkan gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması için oluşturulmuş bir projedir. Hazar havzasında Avrupa'ya uzanan GGK, AB ülkelerinin gaz güvenliğini yeniden tesis etme açısından önemlidir. Bu projenin gündeme gelmesi Azerbaycan ve AB arasında 13 Ocak 2011 tarihinde imzalanan,

“Güney Gaz Koridoru Beyanatı” ile ortaya çıkmıştır. 5 maddelik bu bildiriye Avrupa'nın enerji arz çeşitliliğinin sağlanması için Hazar Bölgesi'nin önemine vurgu yapılırken, Avrupa'ya gelecek enerjinin nihai sağlayıcısının Hazar Havzası olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda Şahdeniz I ve II'den Avrupa'ya ulaşacak enerjinin GGK ile taşınacağı ortaya çıkmıştır.” (Taştan, 2013:6). Aslında “GGK'nun temeli 20 yıl önce Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliev tarafından Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Boru Hattı(BTC) ile başlamış ve Azerbaycan'ın enerji kaynaklarının dünyaya, öncelikli olarak da Avrupa'ya ulaştırılmasını amaçlayan küresel enerji projesinin devamı ve tamamlanmasıdır.” (Yusifov, 2015). Konuya ilişkin olarak, “Almanya'nın eski Dışişleri Bakanı Joscha Fischer'de, 25-28 Ocak 2011'de Viyana'ya yapılan Avrupa Gaz Konferansı'nda (Nabucco, TAP, ITGI)² projelerinin Güney Gaz Koridoru altında birleştirilmesini önermiştir” (Yazar, 2011: 43).

Azerbaycan'da GGK Beyanatı'nın imzalanmasından sonra, Avrupa'nın enerji politikalarında önemli bir yere sahip olan GGK projesinin hayata geçirilmesinin yolu açılmış ve GGK'nun temeli 2014 yılında Bakü'de atılmıştır.

Hazar bölgesi gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyacak olan GGK, Avrupa'nın gaz talebinin karşılanmasında, bölgedeki mevcut boru hatlarından daha güvenli bir boru hattıdır. Bu boru hattı Azeri gazının yanı sıra ileride Türkmenistan, İran, Kuzey Irak, Katar, Doğu Akdeniz kaynaklarının katılımıyla birlikte sürekli geliştirilecek projedir. GGK AB'yi Rusya'ya olan gaz bağımlılığından kurtaracak ve Rusya karşısında hareket alanı genişletecektir. Bu bakımdan GGK, AB için stratejik öneme sahip bir projedir. GGK'nın maliyeti 45 milyar dolardır.

² ITGI (Interconnector) Türkiye, Yunanistan- İtalya Doğal Gaz Boru Hattıdır. Hazar Bölgesi'nden Avrupa pazarlarına gaz tedarikini kesintisiz akışını sağlayacak projedir. ITGI 2007'de işletmeye alınmıştır.

GGK Projesine birçok şirket ve çok sayıda ülke katılmıştır. GGK, güzergâhı üzerinde yer alan ülkeler arasında farklı iş birliklerinin yolunu açabilecek bir gaz projesidir. Türkiye'nin Houston Başkonsolosu F.Alkan, Yunanistan başkonsolosu G. Papani Kolau ve. İtalya başkonsolosu E. Sgarbi'nin Houston Charoni de Gazetesi'nin enerji eki olan Fuelfix' de Kasım 2015'te kaleme aldıkları “Güney Gaz Koridoru Bölgesel İstikrarı Güçlendirir.” adlı makalede Azerbaycan'dan başlayarak Türkiye, Yunanistan, İtalya üzerinden Avrupa'ya ulaşacak GGK'nun ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi ve jeostratejik iş birliğini güçlendireceğini, bölgesel istikrara katkı sağlayacağını” vurgulamışlardır. (Şimşek,2015).

GGK Avrupa ülkelerinin olduğu kadar Türkiye'nin çıkarları açısından da önemlidir. Bu gaz koridorundan önce Türkiye'nin Azerbaycan'la birlikte gerçekleştirdiği;

“BTC, BTE (Bakü-Tiflis Erzurum gaz boru hattı) projelerinde Türkiye sadece transit ülke konumundayken, GGK'da Türkiye değer zincirinin hemen hemen her halkasında yer almaktadır. TPAO aracılığı ile GGK'nun üretim ayağı olan %19'luk hisseye sahiptir. Yine GGK'nun taşıma ayağının ilk halkasını oluşturan güney Kafkasya Boru Hattı'nda TPAO %19'luk paya sahiptir. GGK'nun en önemli halkasını oluşturan TANAP projesinde ise BOTAŞ %30'luk paya sahiptir. Bu durum Türkiye'nin hem bizzat doğalgaz üreteceği hem de ürettiği doğal gazı kendi boru hatları vasıtasıyla taşıyabileceği anlamına gelir. Bu durumda Türkiye Şah Deniz sahasından 2044'e kadar 28 milyar dolarlık gelir elde edecektir. Türkiye'nin 2045'e kadar boru hattı işletmesinden 17 milyar dolarlık gelir sağlaması beklenmektedir.” (Akhundzade,2016).

Hazar'dan Avrupa'ya gaz ilk defa GGK ile taşınacaktır. “GGK'nun Avrupa için önemli gaz güvenliğinin sağlanması, Azerbaycan için taşıdığı anlam ise talep güvenliğinin sağlanmış olmasıdır. 21.yy'ın projesi olan GGK'nun tamamlanması ve işletmeye açılması stratejik öneme sahiptir.” “GGK Avrupa'da Gaz Prom'un tekeli yıkacak ve Avrupa'nın enerji çeşitliliğini sağlama adına tek projedir” (Taştan,2013). “Türkiye GGK'nun hayata geçirilmesinde; AB ve Türkiye'nin enerji güvenliğine katkıda bulunmada, büyük bir rol oynamıştır” (TC. AB Bakanlığı, Fasil 15).

II. GGK'nin Bölümleri

a. Güney Kafkasya Gaz Boru Hattı (SCP):

GGK'nun ilk bölümünü oluşturan Güney Kafkasya Boru Hattı, Hazar Denizi'nde Şah Deniz II alanından çıkarılan doğalgazı Bakü'ye yaklaşık 30 kilometre uzaklıkta yer alan Sangachal terminalinden başlayarak daha önce inşa edilmiş BTC³ petrol boru hattı güzergâhını izleyerek Azerbaycan'dan Gürcistan'a ve orada Türkiye'ye aktarmak için düşünülmüş bir projedir. SCP'nin BTC boru hattı ile birlikte inşa edilmesinde maliyeti azaltmak ve çevrenin korunması gibi amaçlar göz önüne alınmıştır. 641 km uzunluğunda olan SCP'nin 443 km 'lik bölümü Azerbeycan'da 248 km ise Gürcistan topraklarında geçecektir.

Azerbaycan ve Türkiye arasında Şahdeniz II gazının satışı ve transit geçişleri ile ilgili anlaşma Ekim 2011'de imzalanmış ve geliştirme çalışmaları başlatılmıştır. Bu sahadan çıkarılacak doğalgazın 2017'den itibaren Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması planlanmıştır. Şahdeniz sahasının ikinci aşama üretimi ile birlikte Güney Kafkasya Boru Hattı'nın genişletilmesi Şahdeniz tam alan geliştirme projesinin bir parçası olup, bu proje Azerbaycan'da yeni boru hattı döşenmesi ve Gürcistan'da iki yeni kompresör istasyonunun kurulmasını amaçlamaktadır. SCP Boru Hattı Genişleme (SCPX) projesine ilişkin nihai yatırım kararı Şahdeniz II Etap ile eş zamanlı olarak 17 Aralık 2013 tarihinde alınmıştır. (BP, agis).

³ SCP'nin büyümesi ile birlikte Azerbaycan potansiyel gaz hacmini Şahdeniz yataklarında yer alan gazın Türkiye taşınabilmesi için BTC boru hattına paralel BTE (Tiflis-Erzurum) boru hattı inşa edilmiş ve bu hat Temmuz 2007'den beri Türkiye'ye yılda 6,6 milyar metreküp gaz taşımaktadır (Aras, Süleymanov vd., 2013: 991).

Tablo 1: Şahdeniz geliştirme ve üretim projesinde yer alan şirketler

Şirket	Ülke	Hissesi
BP	İngiltere	28.83
Statoll	Norveç	15.50
SOCAR	Azerbaycan	16.67
Lukoil	Rusya	10.00
NIOC	İran	10.00
TPO	Türkiye	19.99

Kaynak: TP (Türkiye Petrolleri)

21 Eylül 2014 tarihinde GGK'nın oluşturulmasına başlangıç olacak SCP'nin uzatılması projesinin temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. GGK'nın onaylanmış planına göre bu boru hattının uzatılmasına ek olarak TANAP ve TAP boru hattı projelerin inşası öngörülmektedir.

b. TANAP Projesi

Kaynak:

http://www.geoteknikltd.com/web_6750_1/entitafocus.aspx?primary_id=11385&target=categorial1&type=665&detail=single

GGK'nın önemli bölümlerinden birini oluşturan TANAP projesi GGK'nın gerçekleştirilmesi yolunda önemli bir başlangıçtır. Azerbaycan gazının Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına taşınması konusu uzun zaman tartışılmıştır. Başlangıçta Şahdeniz gazının Türkiye üzerinden Bulgaristan'a ulaştırılmasını öngören Nabucco projesi⁴ düşünülmüştü. AB'nin yanında ABD'nin de desteğini almasına karşın, yeterli tedarikçi ülke, siyasi ve finansal destek bulunmaması gibi nedenlerden dolayı hayata geçirilememiştir. Bu konuda Azerbaycan Enerji Bakan Yardımcısı N. Abbasov "Nabucco Türkmenistan, Irak, İran ve Azerbaycan doğalgazları hesaba katılarak dizayn edilmişti. Fakat ihraç edilebilir hacim avantajlı değildi" dedi. (Karaca, 2014). Oysa TANAP"

⁴ Nabucco: AB ve ABD'nin desteği ile 2009 yılında temeli atılmış bir projedir. Ortadoğu ve Hazar kaynaklarının Türkiye üzerinden geçerek Bulgaristan'a sonra Romanya ve Macaristan topraklarından geçerek, Avusturya'ya taşınması için ortaya konmuş bir projedir. Bu projenin amacı Avrupa'nın Rusya'ya olan gaz bağımlılığını azaltmak ve AB'nin Rusya karşısında elini güçlendirmektir. Nabucco Projesi 2013 yılında maliyetinin yüksek olduğu gerekçesi ile enerji şirketleri tarafından sona erdirilmiş ve bu projenin yerine Azeri gazının Avrupa'ya TANAP Projesi ile taşınması kararı alınmıştır.

Nabucco' ya göre kaynağı belirlenmiş sağlam bir projedir,” (Demirbaş, 2015). Aynı zamanda yatırım finansmanın Azerbaycan tarafından hazır kaynaklardan sağlanması, Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının bir kısmının uygun fiyat ve koşullarda karşılanması, (Sandıklı, 2012) ve arkasında Azerbaycan ve Türkiye'nin güçlü siyasi desteğinin olması gibi nedenlerde tercih sebebi olmuştur. “Nabucco'nun tarihe karışmasının ardından gündeme alınan TANAP” (Arıboğan,2013). Türkiye Azerbaycan hükümetleri tarafından alternatif seçenekler arasında pragmatik ve realist açıdan en uygun proje olarak görülmüştür” (Qulivey, 2014).

TANAP boru hattı ile Şah Deniz II ve güneyindeki diğer alanlarında üretilen doğalgazın önce Türkiye sonra Avrupa pazarlarına taşınacaktır. Azerbaycan gazının Avrupa'ya TANAP projesi ile taşınma kararı tamamen Azerbaycan ve Türk hükümetlerinin doğrudan girişimleri, siyasi iradeleri ve fikirleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Enerji koridoru ya da enerji terminali projelerinin hayata geçirilmesinde büyük yatırımlara ihtiyaç olduğu kadar “bu projeler büyük uluslararası projeler olmaları niteliği ile politik desteğin yanı sıra devletin en üst düzeyinde diplomasi ve katkısı olmadan gerçekleştirilmesi pek mümkün olmayan projelerdir”. (Yazar, 2011;64).

TANAP'tan önce her iki ülke enerji iş birliği kapsamında BTC, BTE gibi projelerini gerçekleştirmişlerdi. Bu projeler başta ABD olmak üzere batılı devletlerin ve uluslararası şirketlerin siyasi ve finans desteği ile ortaya çıkmıştır. Oysa “TANAP projesinin sadece Türkiye ve Azerbaycan'ın finans ve teknik imkânları ile yürütülecek olması, projeyi Türkiye ve Azerbaycan üzerinden gerçekleştirilecek bir proje konumuna getirmiştir. TANAP Türkiye ve Azerbaycan'ın enerji nakli konusunda Avrupa pazarlarına birlikte çıkması anlamına da gelmektedir” (Aras, Süleymanov. v.d, 2013:996). Azerbaycan Cumhurbaşkanı İ. Alivey TANAP'ın temel atma töreninde” Bu proje Azerbaycan ve Türkiye iş birliği projesidir. Azerbaycan her zaman olduğu gibi gerektiği zaman da ortak teşebbüs göstererek tüm sorumluluğu kendi üzerine alarak bu bir projeye start vermiştir. Bu projeyi biz ikimiz icra edeceğiz” demiştir. (Yaqubzade,2015).

- TANAP PROJESİ ile ilgili anlaşmalar

TANAP projesi ile ilgili ilk fikir 25 Ekim 2011 tarihinde İzmir'de yapılan bir toplantıda ortaya atılmıştır. Bundan hareketle ilk girişim olarak Azerbaycan ve Türk hükümetleri arasında doğalgazın Türkiye'ye Satışı ve Azerbaycan'dan gelen gazın Türkiye üzerinden Transiti Hakkında ve gazın Türkiye üzerinden nakledilmesi için Bağımsız Boru Hattının İnşasına Dair Anlaşma imzalanmıştır.

SOCAR (State Oil Company of Azerbaijan Republic) Başkanı R.Abdullavey 17 Kasım 2011 tarihinde İstanbul'da düzenlenen 3. Karadeniz Enerji ve Ekonomik Forumu'nda ilk kez Şah Deniz gazını Avrupa'ya taşıyacak projenin adını “Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı” olarak açıklanmıştır.

26 Aralık 2011'de Türkiye Cumhuriyeti Enerji Bakanlığı ile Azerbaycan Sanayi ve Enerji Bakanlığı arasında Ankara'da TANAP boru hattının inşasına ilişkin Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Bu anlaşma doğrultusunda Türkiye ve Azerbaycan şirketleri arasında bir konsorsiyum tesis edilmesi konusunda uzlaşmaya varılmıştır. SOCAR, BOTAŞ ve TPAO bu konsorsiyumun ilk ortaklar arasında yer almışlardır. Aynı zamanda gelecekte diğer enerji şirketlerinin de bir konsorsiyuma katılabileceği konusunda görüş bildirilmiştir.

27 Haziran 2012 tarihinde TANAP projesine ilişkin Azerbaycan ile Türkiye arasında uluslararası bir anlaşma ve Türk Hükümet ile proje şirketi arasında bu uluslararası anlaşmaya ek olarak Ev Sahibi Hükümet Anlaşması imzalanmıştır. Türkiye ve Azerbaycan arasında imzalanan bu anlaşmalarla TANAP Projesinin alt yapısı oluşturulmuştur. 13 Mart 2015 tarihinde Ankara 'da TANAP ortaklık anlaşması imzalanmıştır.

Tablo 2: TANAP şirketi ortaklık payları

<i>Şirket</i>	<i>Ülke</i>	<i>Hissesi (%)</i>
SOCAR	Azerbaycan	58
BOTAŞ	Türkiye	30
BP	İngiltere	12

- Rusya ve ABD'nin TANAP ile ilgili görüşleri

Rusya ve ABD enerji çıkarlarını etkileyecek oluşumlara karşı çıkarlar. Aynı zamanda enerji kaynaklarını ve enerji yollarını kontrol etmek isterler.

“TANAP projesi teknik, maliyet ve siyasi açıdan bütün tarafların desteğini almış, ortak payda esasına dayanan bir projedir” (Sadıglı, 2016). TANAP uluslararası kamuoyunda da büyük ilgi görmüş ve uluslararası kurumlar tarafından da desteklenmiştir.

“TANAP bölgede RF ve İran ittifakına karşı alternatif projeler geliştiren ABD tarafından da olumlu karşılanmıştır. ABD'nin TANAP'ın destekleme nedenlerinden birisi de Ukrayna krizi sonrasında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve İran'ın Suriye iç savaşı öncesinde Irak ve Suriye sahinde yaptığı doğalgaz anlaşması kapsamında Lübnan üzerinden Avrupa'ya gaz ihraç etmek istemesidir” (Şahap, 2014: 81).

Kars'ta TANAP'ın temel atma töreninde konuşan ABD Dışişleri Bakanlığı'nın uluslararası enerji konularında özel elçisi ve koordinatörü A. Hoxstayn; ABD'nin'' TANAP projesini GGK'nun 20 yıl önce başlayan BTC boru hattı sürecinin tamamlanması gibi gördüğünü ve bu projenin tamamlanmasının ABD için çok önemli olduğunu” (Mirbağır,2013) ifade etmiştir.

Rusya'nın TANAP projesi ile ilgili tavrını değerlendirirsek; güçlü enerji kaynaklarına sahip olan Rusya, enerji konusunu gerektiği zaman politik araç olarak kullanmıştır. “Rusya kaynak çeşitliliğini arttıracak ve kendini dışarıda bırakacak projelere karşı çıkıyor ve karşı hamle olarak kendisi proje geliştirmektedir. Rusya Nabucco projesine de aynı nedenlerle olumsuz yaklaşmıştır. Hazar enerji kaynaklarının Nabucco projesi ile açılan yeni bir Doğu-Batı koridorundan Avrupa pazarlarına ulaştırılmasını ise kendisini by-pass edilmesi olarak değerlendirilmektedir” (Özbay, 2011: 60). TANAP boru hattıyla ileride Azeri gazından sonra Türkmen gazında bu proje ile birlikte batıya taşınması durumunda Gaz Prom'un uluslararası gaz pazarında payının azalacağından ve doğalgaz fiyatlarının düşeceğinden endişe etmektedir.

-TANAP Projesinin Özellikleri

TANAP boru hattının Türkiye'ye giriş noktası Türkiye Gürcistan sınırında yer alan Ardahan ilinin Posof ilçesi, Türk gözü Köyü'nden başlamaktadır. Türkiye toprakları üzerinden 20 il, 27 ilçe ve 600 köyden geçip uzun bir mesafe kat ettikten sonra, Yunanistan sınırında Edirne'nin İpsala ilçesinden itibaren TAP boru hattı ile birleşecektir. 1850 km uzunluğunda olan TANAP boru hattının 20 km'si Marmara Denizi'nin altından geçmektedir. TANAP projesinde Azerbaycan kaynak ülke Türkiye ve Gürcistan ise hem tüketici hem transit ülke konumundadır.

TANAP projesinin maliyeti 10 milyar dolardır. Dünya Bankası projeye 800 milyon dolar kredi vermiştir. Bu kredinin 400 milyon doları TANAP için BOTAŞ'a, 400 milyon doları da Azerbaycan'ın GGK A.Ş (SGC) şirketine verilmiştir. Dünya Bankası Başkan Yardımcısı S.Muller”TANAP rekabete ortam oluşturmakla birlikte Azerbaycan ve Türk halkı için yeni

ekonomik fırsatlar yaratacaktır. Aynı zamanda bu proje Avrupa'da ve Türkiye'de enerji güvenliğinin sağlanmasını destekleyecektir” dedi (Dünya Bank. TANAP,2016).

27 Haziran 2012’de Türkiye ve Azerbaycan arasında TANAP’la ilgili imzalanan anlaşma çerçevesinde Şahdeniz alanında üretilen gazın 16 milyar m³ Türkiye’ye girecektir. Bu gazın 6 milyar m³ Türkiye’nin iç pazarında kullanılacak, 10 milyar m³ ise Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına aktarılacaktır. TANAP boru hattının taşıma kapasitesini 2023 yılında 23 milyar m³, 2026 yılında 31 milyar m³ çıkarılması planlanmıştır.

TANAP’tan Türkiye’ye ilk gaz 2018’de ulaşacak ve TANAP 2020 yılı başından itibaren TAP boru hattına bağlanarak Avrupa’ya gaz taşıyacaktır TANAP’ın kullanım da kalma süresi 49 yıldır. “TANAP boru hattı yalnızca Türkiye toprakları üzerinden geçtiği için taraflar arasında toprak sorunu yaşanmayacaktır” (Gurbanov,2012). “TANAP uluslararası bir proje olmasına rağmen sınır ötesi bir boru hattı olmaması onun uluslararası olmasından çok ulusal bir hat olmasını sağlamaktadır. TANAP GGK’nın bir bölümü olup ondan ayrı düşünülmemesi gerekir. TANAP’ın eşsiz olmasını sağlayan bu projenin tamamlayıcı bir parça olmasındandır” (Özdemir-Buğra vd. 2015).

c. TAP PROJESİ

Kaynakça: <https://www.pipelinesinternational.com/2016/04/15/tap-awards-major-offshore-construction-contract/>

GGK'nın Avrupa'ya açılan bölümünü oluşturan TAP boru hattı ile Azerbaycan gazı AB ülkelerine aktarılacaktır. TAP'la birlikte GGK tamamlanmış olacaktır.

Şah Deniz II alanında üretilen doğalgazın TANAP boru hattı ile Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya hangi güzergâhtan taşınacağı konusu gündeme geldiğinde Nabucco West⁵ ve TAP olmak üzere iki alternatif proje ortaya çıkmıştır. Bakü'de 28 Haziran 2013'te toplanan Şah Deniz konsorsiyumu bu seçeneklerden Nabucco West yerine, gazın Türkiye Yunanistan sınırında başlayan TAP boru hattı ile taşınmasını öngörmüştür. Bu konuda anlaşma SOCAR Başkanı R. Abdullavey ile BP'nin Türkiye Azerbaycan ve Gürcistan sorumlusu olan G. Birrell tarafından imzalanmıştır. TAP boru hattı Nabucco 'ya göre 450 kilometre daha kısa olduğu için, boru hattı inşasında maliyeti azaltmıştır. Nabucco 'ya göre daha ekonomik olması tercih sebebi olmuştur. Bu karar AB tarafından da olumlu karşılanmıştır.

⁵ Nabucco West: Nabucco Konsorsiyumu 2011 yılında Nabucco'nun küçültülmüş seçeneği olan, Nabucco West Projesi'ni öne sürmüştür (İsmail, 2013). Bu proje büyük Nabucco Projesi'nin Türkiye, Avusturya arasındaki bölümünü oluşturmaktadır (T.C. Avrupa İş birliği Bakanlığı, Fasal 15)

TAP boru hattı Türkiye Yunanistan sınırında TANAP' tan aldığı gazı Arnavutluk'a ve Adriyatik Denizi'nin altından geçerek İtalya'ya kadar taşıyacak ve buradan AB ülkelerine dağıtılacaktır. TAP 870 kilometre uzunluğunda olup, toplam maliyeti 4,5 milyar avrodur.

Tablo 3: TAP Konsorsiyumu Hissedarları

<i>Şirket</i>	<i>Ülke</i>	<i>Hissesi</i>
Statoil	Norveç	42.5
Axpo	İsviçre	42.5
Eon	Almanya	15.0

Kaynak: (İsmayil, Toğrul, 2013).

TAP 'la Azerbaycan gazı ilk defa Avrupa pazarlarına çıkarılacaktır. Bu durum Azerbaycan açısından siyasi ve diplomatik bir başarıdır

“TAP anlaşması Azerbaycan için ekonomik, siyasi ve diplomatik açıdan önem taşımaktadır. TAP'la Azerbaycan artık kendi doğalgazını doğrudan Avrupa ve dünya pazarına dünya piyasa fiyatları ile pazarlayacaktır. Bu ise Azerbaycan için geniş gaz pazarlarına ulaşmasına olanak sağlarken aynı zamanda Rusya'ya olan piyasa bağımlılığından kurtulmasına neden olacaktır” (İsmayil, 2013).

“TAP projesi nedeni ile Azerbaycan'ın özellikle İtalya ve Yunanistan'la aynı zamanda ticari ve siyasi ilişkileri de gelişmektedir.” (Karaca, 2014). TAP AB'nin enerji arz güvenliğine katkı sağlayacak alternatif bir projedir. TAP Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ve Balkan ülkeleri ile ilişkilerinin daha da gelişmesini sağlayacaktır.

II. AZERBAJCAN'IN ENERJİ POLİTİKALARI VE TANAP PROJESİ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Güney Kafkasya'da önemli bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Azerbaycan'ı bölgede değerli kılan stratejik konumunun yanı sıra sahip olduğu güçlü enerji kaynaklarıdır.

1990 sonrası dönemde Azerbaycan'ı ve bölgeyi yeni oluşan enerji stratejileri bağlamında değerlendirdiğimizde; Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasındaki jeopolitik gelişmeler, yeni keşfedilen Hazar enerji kaynakları ve bu kaynakların uluslararası pazarlara taşınması sorunu ve enerji güvenliği gibi konularla karşılaşırız.

Sovyet sonrası dönemde de yakın çevresinde etkinliğini gösteren Rusya, Güney Kafkasya'yı nüfuz alanı olarak gördüğünden, burada varlığını göstermiştir. Hazar Denizi'nde kendi ulusal sektöründe ürettiği petrol ve gazını değerlendirmek isteyen Azerbaycan, Rusya'dan bağımsız olarak, Rusya toprakları üzerinden geçmeyen güzergâhlardan uluslararası tüketici pazarlara ulaşmak istediğinde Rusya'nın baskısıyla karşı karşıya kalmıştır.

Jeopolitik konumu gereği denize çıkış olmayan "(landlock: tek bir yere sınırı olan, hapis olmuş durumda" (Mojtahed -Zadeh, 2000:117). Olan Azerbaycan kaynaklarının dünya pazarlarına taşınmasında Türkiye önemli bir transit ülke olarak öne çıkmıştır. Bölgede jeopolitik açıdan önemli bir ülke olan Türkiye Doğu ve Batı arasında bir köprü konumundadır. Aynı zamanda bölgede jeostratejik açıdan da ilgi alanları olan Türkiye, Kafkaslarda kardeş ve dost Azerbaycan'ın sorunlarına taraf olmuştur. İki ülke arasında siyasi ve ekonomik alanlardaki yakınlaşma, aynı zamanda Türkiye ve Azerbaycan'ın enerji çıkarları açısından da uygun bir ortam yaratmıştır. Bu

siyasal toplu durum içinde stratejik ortaklık içine giren Türkiye ve Azerbaycan arasında enerji işbirliği ağırlık kazanmaya başlamış ve her iki ülke bir takım yeni boru hattı projeleri üzerinde çalışma içine girmişlerdir. Azerbaycan petrolünü Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üzerinden Ceyhan'a ve oradan tankerlerle uluslararası pazarlara taşınması sağlayan BTC (Bakü-Tiflis-Ceylan)Ham Petrol Boru Hattı ve yine Hazarın Şah Deniz sahasından çıkarılan gazın Türkiye'ye taşınmasını sağlayan BTE (Bakü-Tiflis-Erzurum) Boru Hattı gibi çok önemli projeleri hayata geçirmişlerdir. İki ülke arasında başlayan stratejik ilişkiler TANAP Projesinin gündeme gelmesiyle birlikte iyice pekişmiştir Her iki ülkenin birbiriyle entegre olmasını sağlayan bu projelerde Gürcistan stratejik olarak Türkiye'yi Hazar Havzasına bağlayan ülke konumundadır.

Bölgede temeli atılan BTC ve BTE petrol ve gaz boru hatları Azerbaycan'ın “kurucu lideri H. Aliyev'in, Türkiye ve Azerbaycan arasında ortaya koyduğu birliktelik stratejisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.” (Kohen, 2016). Böylece enerji iki ülke arasındaki temel işbirliğini oluşturan önemli bir unsur haline gelmiştir. Azerbaycan Türkiye'nin enerji gereksinimini karşılayan ülke olarak önem kazanmıştır. Azerbaycan bağımsızlık sonrasında kendi petrol ve gazını Rusya toprakları dışında uluslararası pazarlara aktarmayı başaran tek ülkedir. Bu durum Hazar'da tekil konumunu kaybetmek istemeyen Rusya'yı rahatsız etmiştir. Bunda Azerbaycan'ın Batılı devletler ve çok uluslu enerji şirketleriyle olan ilişkileri de etkili olmuştur. Azerbaycan doğulu bir ülke olmasına karşın Batı ile ilişkileri iyi olan, Batı yanlısı politikalar izleyen bir ülkedir. Rusya'nın etkisinden kurtulmak isteyen Azerbaycan Batı ile Rusya arasında bir denge kurmaya çalışırken aynı zamanda, enerji kaynaklarından elde ettiği gelirlerle de hızla gelişmektedir. Azerbaycan petrol zengini olduğu kadar aynı zamanda önemli doğalgaz rezervlerine de sahiptir. Dünyada ispatlanmış doğalgaz rezervleri arasında Azerbaycan gazının önemli bir yere sahip olduğunu görüyoruz. Azerbaycan Enerji Bakan Yardımcısı Natig Abbasov “ülkenin kanıtlanmış doğalgaz rezervinin 2,6 trilyon m³, muhtemel rezervin ise 7 trilyon m³ olduğunu” söylüyor. (Karaca 2014). Azerbaycan hem petrol, hem gaz ihracatçısı olan bir ülkedir. “Dünya Bankası'nın verilerine göre 2010 yılı itibarı ile petrolden elde edilen rant ise GSYİH' in 3,93'üne denk gelmektedir” (İsmayil, 2013).

Tablo 4: Azerbaycan Doğal Gaz Verileri

Azerbaycan (2014)	Doğal Gaz (Terajoule)
Üretim	753335
Tüketim	152570
İthalat	0

Kaynak:

<https://www.iea.org/statistics/statisticsearch/report/?year=2014&country=Azerbaijan&product=NaturalGas>

“H. Alivey tarafından temeli atılan enerji stratejisi bugün GGK' nun temelini oluşturmuştur. Çünkü H. Alivey bütün enerji projelerini Türkiye ile birlikte gerçekleştirmek istemiştir. Bu hedef bugün Türkiye'nin enerji üssü olmasının da ufuklarını açmıştır. TANAP projesi de bunun son örneğidir” (Kohen, 2016).

Nabucco projesi çeşitli nedenlerle gerçekleşmeyince Şah Deniz II doğalgaz yataklarında üretilen gazın Avrupa'ya taşınması konusunda Türkiye öne çıkmıştır. Azerbaycan yeni enerji stratejileri kapsamında doğalgazın Avrupa pazarlarına taşınması konusu önemli bir unsur olarak yer almaktadır. “Bakü yönteminin gaz nakline dair izlediği strateji Azerbaycan'ın devlet ve ekonomik çıkarlarının sağlanması üzerine kuruludur. Bu strateji Azerbaycan devletinin bölgede ve dünyada konumunun daha da güçlenmesine, onun Türkiye ile birlikte Avrupa için güvenilir bir enerji ortağına dönüşmesine olarak sağlanmaktadır” (İsmayil, 2003).

TANAP Azeri gazının Rusya'dan tamamen bağımsız, Türkiye toprakları üzerinde ilk defa Avrupa'ya taşınması açısından önem taşımaktadır. Bu durumda "Azerbaycan TANAP ile birlikte Rusya'dan bağımsız olarak proje ve faaliyet üretme noktasında hareket alanını daha da genişletmiş olacak" (Erdağ, 2013: 874) ve Azerbaycan "TANAP ile ilk kez kendi boru hattı ile kendi gazını Türkiye aracılığı ile Avrupa'ya doğrudan satmaya başlayacaktır. Azerbaycan'ın kendisine ait boru hattını transit hizmeti için ücret ödemek zorunda kalmadan kullanması Avrupa'da Azeri gaz fiyatını rekabetçi hale getirecektir. Bu nedenle Azerbaycan yönetimi bu projeyi "Azerbaycan'dan Avrupa'ya doğrudan yol ve Azerbaycan'ın geleceğe yolu" olarak tanımlanmaktadır. TANAP sayesinde Azerbaycan enerji tedarikçisi ülke, transit ülke (Trans-Hazar boyutu), kendi dışındaki yatırımcı ülke olarak güçlü bir rol üstlenmiş olacaktır" (Telli; 2015: 363).

TANAP'ın temel atma töreninde konuşan İ. Alivey "Biz bu anlaşmayı imzalayarak Azerbaycan Cumhuriyeti ile dünyanın gelişmiş devletleri, onların büyük şirketleri ile ilişki kuruyoruz" demiştir. (Yaqubzade, 2015). Bu bağlamda TANAP " Azerbaycan'ı hem bölgede hem de uluslararası alanda güvenilir bir ortak olarak pozisyonun güçlenmesine, hem de birçok uluslararası enerji projelerini gerçekleştirmiş tecrübeli bir ülke olarak dünyanın ilgi odağı halinde gelmesini sağlayacaktır" (Yaqubzade, 2015).

TANAP projesi ileride Türkmen gazı ve Kazakistan gazının da bu projeye dâhil olmasının yolunu açacaktır. Bu durumda Azerbaycan hem üretici ülke hem de gazın geçiş ülkesi konumuna dönüşmesini olanak kılarken, aynı zamanda Avrupa'ya gaz aktarma kapasitesinin yükselmesini sağlayacaktır. TANAP ileride Azerbaycan'nın gaz kaynaklarını ihraç edebileceği yeni pazarlara ulaşmasında olanak sağlayacaktır.

Azerbaycan bölgede enerji kaynaklarıyla gittikçe güçlenen bir ülke konumuna gelmiştir. "Enerji Azerbaycan için o kadar önemli ki artık enerji diplomasından bahsedilmektedir. Azerbaycan Hazar Denizi'nden çıkardığı enerji kaynaklarıyla hem kendisi hem de Avrupa'nın geleceğini hazırlamaktadır" (Karaca, 2014). TANAP tüm bu özellikleriyle "uluslararası petrol ve doğalgaz boru projeleri arasında öncü konumunda olan bir projedir" (TANAP Avrupa'ya Nefes, 2015). Ve Azerbaycan'ın gaz ihraç politikasındaki amaçlarını olanaklı kılacaktır.

III. TÜRKİYE'NİN ENERJİ POLİTİKALARI VE TANAP

Kısıtlı kaynaklara sahip olan Türkiye petrol ve gaz ithal eden ülke konumundadır. "Tükettiği enerjinin yaklaşık dörtte üçüne dışarıdan ithal eden Türkiye enerjide dışa bağımlılık oranı en yüksek olduğu birkaç ülke arasında yer almaktadır" (Türkyılmaz, 2015). Bu nedenle enerji üreticisi ülkelere büyük miktarda döviz ödemektedir.

Tablo 5: Türkiye ve Enerji Kaynaklarına İlişkin Veriler

KAYNAK	İTHALAT MİKTARI	DÜNYADA KAÇINCI SIRADAYIZ
DOĞAL GAZ	45 MİLYAR M3	5.
PETROL	35 MİLYON TON	13.
KÖMÜR	30 MİLYON TON	8.
PETRO KOK	4 MİLYON TON	4.

Kaynak: Dr. Nejat Tamzok, http://enerjigunlugu.net/turkiye-enerji-ithalatinda-kacinci_10228.html#.VLt4g0csVkm

Ekonomisi büyüyen, gelişen Türkiye'nin enerji ihtiyacı ve dışa bağımlılığı gittikçe arttığından “enerji konuları da Türk dış politikasındaki ağırlığını arttırmış ve giderek önemli ölçüde Türk dış politikasının dinamiği taşıyan ve belirleyicisi haline gelmiştir” (Yazar, 2011: 63). Bu durumda Türkiye enerji güvenliği, ithalatta arz çeşitliliğine yönelik stratejiler geliştirilmiş ve bu çerçevede enerji politikaları ortaya koymuştur.

Enerji politikası kavramını genel olarak tanımlarsak: “Teknoloji ekonomi ve enerji ile ilgili kararlarının alındığı kurumsal yapıdan oluşmakta ve kısa dönemde arz-talep yönetimi, uzun dönemde ise planlama faaliyetlerini içermektedir” (Bayraç, 2009: 118).

Türkiye'nin enerji politikasının temel hedefi, “enerjinin ekonomik büyümeyi gerçekleştirecek ve sosyal gelişmeyi destekleyecek şekilde zamanında yeterli, güvenilir, rekabet edilebilir fiyatlardan çevresel etki de göz önüne alınarak temin edilmesidir” (Avrupa Birliği Bakanlığı, Fası 15, 2016). Türkiye'nin enerji stratejisi ise, “kaynak ülke ve güzergâh çeşitliliğine gidilmesi önemli yere sahiptir” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi).

“AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı'nda, Türkiye'nin enerji politikası hedeflerinin büyük ölçüde AB hedefleri ile uyumlu olduğu ve enerji arz güvenliği, çeşitlendirme, piyasa ilkeleri ve çevresel kuralları ile verimliliğinin artırılması gerektiğini yer almaktadır” (Bayraç, 2009: 135).

Türkiye enerji kaynakları bakımından zengin olmamakla birlikte dünya genelinde kanıtlanmış petrol rezervinin %56,4'ü, doğalgaz rezervinin ise %65 Türkiye'nin çevresinde yer almaktadır “Küresel enerji stratejileri kapsamında Türkiye, arz ve talebin olduğu bölgeler coğrafyası içerisinde, arz kaynakları ile talebi oluşturan önemli bir enerji terminali konumundadır” (Alkin-Sabit, 2016: 197). “Türkiye ‘enerji terminali’ rolünü başarılı bir diplomasi arka planıyla destekleyerek sürdürmektedir” (Yazar, 2011: 64).

Türkiye coğrafi konumundan dolayı enerji gereksinimini doğusunda yer alan komşularından tedarik etmektedir. Doğalgaz da %98 oranında dışa bağımlı olan Türkiye, aynı zamanda doğalgaz ihracatçısı ülkeler açısından önemli bir pazardır. Türkiye RF. İran, Azerbaycan’dan boru hatları ile, Cezayir ve Nijerya’dan (NG olarak) doğalgaz ithal etmektedir.

Tablo 6: Türkiye'nin Doğalgaz Kaynak Ülkeleri

Ülke	%
Rusya	57.90
İran	19.28
Azerbaycan	9.37
Cezayir	8.65
Nijerya	2.81

Kaynak: BOTAŞ,2013

Bu ülkeler arasında Rusya Türkiye'nin gaz tedarikinde öne çıkmıştır. Türkiye’de doğalgazın kullanım alanları; elektrik üretimi, sanayi ve konutlardır. Ülkemiz elektrik üretiminde büyük bir ölçüde doğalgaza bağımlıdır. “Rusya dâhil Avrupa’da hiçbir ülke elektrik üretiminde doğalgaza Türkiye kadar %50 gibi bir seviyede bağımlı değildir. Türkiye 2023’e kadar bu oranın alternatif kaynaklarının kullanımına girmesiyle en az %30’a çekilmesini öngörmektedir” (Deniz, 2012).

Türkiye'nin doğal gazla olan bağımlılığın azaltılması ve gittikçe artan gaz talebinin karşılanmasında TANAP projesi önemli yere sahiptir. TANAP Türkiye'nin kaynak çeşitliliği, arz güvenliğinin sağlanması yönündeki stratejisini olanaklı kılacaktır. TANAP Projesini yalnızca bir gaz projesi olarak değerlendiremeyiz. TANAP siyasi, ekonomik boyutlarıyla önemli bir projedir ve Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ekonomik, siyasi ilişkilerinin gelişmesine yol açacaktır. TANAP Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin artmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda “Türkiye'nin küresel enerji projelerindeki konumunu yükseltecektir” (Erdağ, 2013: 875).

“TANAP'tan tanışacak Azerbaycan gazı Türkiye'nin gittikçe artan gaz talebinin %25'ini karşılayacağından, Türkiye'nin Rusya ve İran'a olan doğalgaz bağımlılığının azaltılmasında önemli bir katkı sunacaktır. Türkiye'nin bölgesel Enerji kavşağı olmasını, aynı zamanda Avrupa'nın enerji arz güvenliğinin sağlanmasında önemli bir ülke olarak değerinin artmasına neden olacaktır” (Qulivey, 2014).

TANAP'tan %30 payı olan Türkiye kendi toprakları üzerinden taşınacak gazı, kendi iç tüketiminde kullanacak, hem de gazın transit ülkesi olarak bundan geçiş ücreti alacaktır. Türkiye Rusya'dan yüksek fiyatlarla satın almaktadır. Oysa TANAP'la taşınacak Şahdeniz II gazı ülkemize fiyat güvenliği bakımından fayda sağlayacaktır. “TANAP'ın stratejik önemi, Türkiye'ye daha düşük doğalgaz sağlamasıdır. TANAP'tan Türkiye'ye pompalanacak Azeri gazı Rus gazından %12 daha ucuza mal olacaktır. Buna göre Türkiye Rusya'ya ödenen fiyatın %88'ini TANAP'tan aldığı doğalgaz için Azerbaycan'a ödeyecektir” (Gurbanov, 2012).

SOCAR Başkanı R. Abdullavey “TANAP ile birlikte SOCAR olarak Türkiye'ye yapacağımız yatırım miktarı 17 milyar dolara yükselirken, böylece Türkiye sanayisine yatırım yapan en büyük ülke Azerbaycan, en büyük şirkette SOCAR olacaktır” dedi. (TANAP Web Sayfası, 2014). Bu yatırımın 7 milyar doları Petkim'e yapılacaktır. Böylece “Türkiye TANAP'ın gerçekleşmesi ile birlikte 10 milyar dolarlık bir yatırım almış olacaktır” (İsmayil, 2013).

TANAP, boru hattının geçtiği illerde halka istihdam olanağı sağlayacaktır. “Boru hattının inşaatı boyunca taşımacılık, hizmet, demir-çelik gibi birçok sektöre doğrudan ve dolaylı fayda sağlayacağı için TANAP'ın Türkiye ekonomisine kümülatif katkısının 50 milyar doları bulacağı öngörülmektedir” (Akhundzade, 2016).

TANAP projesinin geleceği ile ilgili bir değerlendirme yaparsak; bu boru hattı ile sadece Azeri gazı değil, ileride diğer ülke gazlarının da bu boru hattı ile taşınması olanaklıdır. Türkmen gazının Hazar'ın altından geçerek Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasının önü açılmış olacaktır. Hazar'ın diğer önemli kıyıdaş ülkesi olan Kazakistan'da TANAP'a gaz sağlayabilir. Aynı şekilde Kuzey Irak, Katar, İran ve Doğu Akdeniz'den gelecek gazlarda TANAP'la taşınabilir. Konuya ilişkin olarak TANAP Genel Müdürü Saltuk Düzyol “Türkiye'den ne kadar boru hattı sistemi geçerse, Türkiye'nin enerji ihtiyacının karşılanmasında bir tür emniyet sibobu sigorta görevi görüyor. Bu tür yatırımlar Türkiye'ye daha ucuz gazla erişim imkânı sağlayacaktır. Çünkü gazın gazla rekabet edeceği bir piyasaya ortaya çıkacaktır” dedi. (Hürriyet, 12 Aralık 2012).

Coğrafi konumuyla doğu ve batı arasında enerji terminali konumunda olan Türkiye bu konunun ötesinde enerji merkezi hub'ı⁶ olmayı hedeflemektedir. TANAP projesi Türkiye'nin hub olma amacını güçlendiren somut bir proje olarak büyük bir öneme sahiptir. Türkiye'ye ne kadar çok kaynaktan gaz gelirse Türkiye tıpkı Avusturya Baumgarten gibi gaz ‘gaz merkezi’ olabilir. Çeşitli kaynaklardan Türkiye'ye gelen gazlar tek merkezde toplanacak, yeniden değerlendirilecek, fiyatları belirlenerek başka ülkelere satılabilecektir.

- Enerji merkezi olabilmek için gereken koşullar:

İlk ve en önemli konu hammadde güvenliğinin sağlanmış olmasıdır. Yani elimizde gaz ticaretini yapabileceğimiz doğal gaz sahasının olması gerekir. Hukuki ve teknik alt yapının oluşturulması, şeffaflık ilkesinin tam anlamı ile benimsenmesi, piyasa koşullarının oluşturulması söz

⁶ Doğalgazın fiyatını belirlediği en önemli merkezler: İngiltere'deki National Balancing Point(NBP), Hollanda'da Title Transfer Facility (TTF), ABD'de Henry Hub'dur. Ayrıca Avusturya'daki Central Gas Hub 1970'lerden itibaren Avrupa'ya ithal edilen Rus gazının Avrupa sistemine giriş yaptığı yerdir. Rusya'nın toplam ihraç ettiği gazın üçte biri bu noktadan yapılmaktadır (Yıldız, 2016).

konusudur. Kurulacak enerji ticaret borsasında işlem gören ve ciddi rezervlere sahip olan kamu veya özel sektörlerin olması gerekir. Enerji ticaret merkezi olabilmek için dünyanın başlıca bölgelerinde rafineri sahibi ve enerji borsasında işlem gören şirketlerin olması lâzımdır. Doğalgaz da enerji ticaret merkezi olabilmek sadece doğalgaz konusunda boru hatlarına güvenmekle olmaz. Bu durumda sadece geçiş (transit) ülkesi olabiliriz. Ancak doğalgazda ticaret merkezi olmada boru hatları önemli olsa da diğer en önemli unsur ise yer altı depolaması ve LNG tesisleridir. Eğer bu iki doğalgaz depolamasına olanak sağlayan sistemlere yatırım yapmazsak enerji (hub) olma yolunda başarı elde edemeyiz. Çünkü doğalgaz yer altı depolarında depolanır ve yeniden el değiştirip satarak yine LNG tesisleri ile sıvılaştırıp gaz taşıyan tankerler (cryogenic) ile başka alıcılara satarsak o zaman doğalgazın ticaretini yapar ve bu konuda hacim oluşturan bir enerji merkezi konumuna gelmiş oluruz (Yıldızel, 2016).

Türkiye bu sürecin neresindedir? “*European Federation of Energy Trades (EFET)*’in yaptığı çalışmanın 2015 yılı güncellemesinde Türkiye’nin hub gelişim skorunu 20 üzerinden 5,5 olarak değerlendirmiştir. Bu sonuç bizi Türkiye’nin enerji hub u olması konusunda henüz yolun başında olduğunu göstermektedir.” (Karbuz, 2016).

“Türkiye genel kaynak gerekse imkân yetersizliği nedeni ile şimdilik hub olabilemeyeceğinden yoksun olsa da”; (Özdemir, 2014: 267). İleride farklı ülkelerden sisteme yeterli miktarda gaz tedarik eder, jeostratejik konumunun kendine sağladığı olanakları iyi değerlendirir ve gereken koşulları yerine getirirse hub olma konumuna ulaşabilir. Bu durumda Türkiye’nin birçok kazanımları olacaktır. Transit geçişten aldığı taşıma ücretinin ötesinde daha fazla gelir elde edecektir. Enerjide merkez ülke olması Türkiye’nin uluslararası alanlarda stratejik öneminin artmasına katkı sağlayacaktır.

SONUÇ

Güney Gaz Koridoru’nun en önemli bölümlerinden birini oluşturan TANAP projesi, Nabucco Projesi’nin gündemden düşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Azerbaycan gazının Türkiye ve Avrupa’ya taşınmasını amaçlamaktadır. Türkiye ve Azerbaycan’ın enerji iş birliği kapsamında, iki ülkenin kendi kaynaklarıyla gerçekleştirilmiştir.

TANAP Türkiye topraklarından geçtikten sonra, GGK’nun Avrupa ayağını oluşturan TAP boru hattı ile bütünleşecektir. TAP’la birlikte Azerbaycan gazı ilk defa Avrupa pazarlarına ulaşmış olacaktır.

Doğal kaynaklar açısından zengin olmayan Türkiye, enerjide dışa bağımlılığını azaltmak ve kaynak çeşitliliğini arttırmak amacıyla enerji odaklı bir dış politika izlemeye başlamıştır. Doğalgaz konusunda da ülke, kaynak ve güzergâh çeşitlendirmesi arayışına giren Türkiye’nin gaz gereksiniminin karşılanmasında tedarikçi ülke olarak Azerbaycan ve gaz arz güvenliği açısından da TANAP ortaya çıkmıştır. TANAP Anadolu geçişli bir proje olduğundan ulusal niteliktedir. Aynı zamanda GGK’nun hayata geçirilmesine olanak sağladığı için uluslararası boyutu da olan bir projedir. TANAP projesi tamamlandığında her iki ülkeye ekonomik ve siyasi anlamda yararlar sağlayacaktır.

TANAP Türkiye ve Azerbaycan’ın “*jeopolitik konumlarının güçlenmesine olanak sağlayacaktır*” (Mammadov, 2012). “*TANAP projesi ile Türkiye küresel enerji politikalarında enerji akışının sağlanması konusunda Rusya’ya karşı stratejik anlamda üstünlük elde ederken, Azerbaycan Rusya’dan bağımsız olarak proje ve faaliyet üretebilme noktasında harekât alanını daha da genişletmiş olacaktır*” (Erdağ, 2013: 874). TANAP “*Azerbaycan’ı bölgesel gaz tedarikçisi Türkiye’yi de enerji kavşağı ve Avrupa’nun enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli bir ülke konumuna getirecektir*” (Qulivey, 2014).

TANAP Genel Müdürü Saltuk Düzyol’un ifade ettiği gibi “*TANAP’a doğrudan yatırımların çoğunun en büyük hissedarı olan SOCAR tarafından öz kaynak yoluyla finanse edilmesi nedeniyle Azerbaycan’ın ve Türkiye ekonomilerinin birbirine entegrasyonu had safhaya çıkacaktır. Projenin*

sağlayacağı en önemli fayda ise hiç kuşkusuz Azerbaycan ve Türkiye'nin Avrupa enerji güvenliğinde ortak oyuncu olarak artık birlikte değerlendirilecek olmasıdır. Azerbaycan enerjisi Türkiye coğrafyası ile birleşirken, her iki ülkeye de Avrupa'da bu sayede daha önemli konum elde edecek ve kazan-kazan prensibine güzel bir örnek teşkil etmiş olacaktıdır” (Düzyol, 2014).

KAYNAKÇA

- Akhundzade, Emin., (2016), “Analiz: TANAP Türkiye’ye Hem Ekonomik Hem Politik Fayda Sağlıyor”, Enerji Enstitüsü, Erişim: <http://enerjienstitusu.com/2016/03/24/analiz-tanap-projesi-turkiyeye-hem-ekonomik-hem-politik-fayda-sagliyor> / 07.01.2017.
- Alkin, Kerem., Atman, Sabit (2006), “Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açından Dünya Ve Türkiye Üzerindeki Etkileri”, Yayın No:2006-48, Erişim: <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0003993.pdf> 15.04.2016
- Aras, Osman Nuri, Suleymanov, Candidate. Elchin., Hasanov, Fakhri.,” (2013) “Trans- Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi’nden Ekonomik ve Stratejik Beklentiler”, International Conference on Eurasian Economies, s. 993.
- Arıboğan, Deniz. Ülke, “Enerji Barışı” (2015), Türkiye Gazetesi, Erişim: <http://www.gazeteoku.com/yazar/deniz-ulke-aribogan/68766/enerji-barisi> 07.12.2015
- Avrupa Birliği Sürecinde Enerji Fıslı” (2014), T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Erişim: <http://www.ab.gov.tr/files/SEPB/yayinlarveraporlar/enerjikitap.pdf> 16.03.2017, s.1-35.
- Bayraç, H. Naci (2009), “Küresel Enerji Politikaları Ve Türkiye: Petrol Ve Doğalgaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.115-142.
- Demir, İdris (2015), “Gaz İhraç Eden Ülkeler Forumu”, Yayın: DORA.
- Deniz, Tarkan, (2012), “Türkiye’nin Doğalgaz Politikası ve Enerji Güvenliği”, Uluslararası Politika Akademisi, Erişim: <http://politikaakademisi.org/2012/04/09/turkiyede-dogalgaz-politikasi-ve-enerji-guvenligi> / 08.03.2017.
- “Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri” (tarihsiz), T.C. Tabii ve Enerji Bakanlığı, Erişim: <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> 03.03.2017
- “Dünya Bankı TANAP layihəsinə 800 milyon dollar kredit ayırır” (2016), Ölkə.Az, Erişim: <http://olke.az/news/detail/dunya-banki-tanap-layihesine-800-milyon-dollar-kredit-ayirib-76302> 06.04.2017
- Düzyol, Saltuk, “TANAP: Türkiye ve Azerbaycan İçin Enerjide ‘Kazan-Kazan’” (2014). Erişim Tarihi:03.03.2017.
- Erdağ, Ramazan, (2013), “Anadolu Geçişli Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)’nın Küresel Enerji Politikalarına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, C:6, s: 867-877, Erişim: http://www.jasstudies.com/Makaleler/2135957731_46Erda%C4%9FRamazan_S-867-877.pdf 05.018.2016.
- Gurbanov, Ilgar, (2012), “TANAP Puzzle: What stands in the “Backstage of TANAP”?”, Erişim: <https://energycorridors.wordpress.com/2012/07/11/tanap-puzzle-what-stands-in-the-backstage-of-tanap/> / 25.02.2016.
- “Güney Gaz Koridorundan Tüm Taraflar Kazanacak” (2016), Erişim: <http://www.haberler.com/guney-gaz-koridorundan-tum-taraflar-kazanacak-8893764-haberi/> / 26.10.2016.

- “Güney Gaz Koridoru Projesi”, British Petroleum, Erişim: http://www.bp.com/tr_tr/turkey/hakk_m_zda/bp-tuerkiye/shah_deniz_turkey.html 12.04.2017
- İsmayil, Toğrul (2013), “Azerbaycan, Güney Enerji Koridoru, TANAP ve TAP”, Erişim: <http://www.enerjigunlugu.net/icerik/4681/azerbaycan-guney-enerji-koridoru-tanap-ve-tap.html#.WLgcN9KLQdU> 24.02.2017.
- İsmayil, Toğrul (2013), “Azerbaycan Türkiye ilişkilerinde enerjinin rolü”, Erişim: <http://www.enerjigunlugu.net/icerik/4544/azerbaycan-turkiye-iliskilerinde-enerjinin-rolu.html#.WLgdm9KLQdU> 24.02.2017.
- Karbuş, Sohbet, (2016), “Hub Olacağım Demekle Hub Olunmaz”, Petro Türk, Erişim: <http://www.petroturk.com/HaberGoster.aspx?id=15176&haber=Hub-olacagim-demekle-hub-olunmaz> 01.23.2017.
- Kaymak, Sahap (2014), “Türkiye’nin Son Dönem Doğalgaz Politikaları”, Jobeps Journal of Business Economics Aual Political Science, Vol:3, No:5, pp.61-92.
- Mammadov, Halid, “Trans Anadolu Doğalgaz Projesinin Jeopolitik Önemi” (2012), <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/trans-anadolu-dogalgaz-projesinin-jeopolitik-onemi/3026>, Erişim Tarihi:03.03.2017.
- Özbay, Fatih (2011), “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye – Rusya İlişkileri:1992 – 2010, Bilge Strateji, Cilt2, Sayı 4
- Özdemir, Volkan, Yavuz, H. Buğra, Tokgöz, Emine, (2015), “The Trans-Anatolian Pipeline (TANAP) as a unique project in the Eurasian gas network: A comparative analysis”, Elsevier, C:37, s:97-103, Erişim: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0957178715000417> 05.04.2016.
- Sadıqlı, Flora (2016) TANAP’ın bütün iştirakçuları siyasi və iqtisadi dividend əldə edəcəklər <http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=88350> Erişim: 05.05.2017
- Şimşek, Cem, (2015), “Güney Gaz Koridoru Bölgesel İstikrarı Güçlendirir”, Enerji Enstitüsü, Erişim: <http://enerjiensitüsü.com/2015/11/10/guney-gaz-koridoru-bolgesel-istikrari-guclendirir/> / 07.15.2016.
- “TANAP Project: Securing the natural gas needs of Turkey and Europe Providing SCADA and telecommunications infrastructure for the pipeline”, (2016), Erişim: https://library.e.abb.com/public/06098c57b6ea4906a9c89321ca26e855/9AKK106930A4735_TANAP_Reference.pdf 13.01.2017.
- “TANAP’ta Maliyet Düştü, İnşaat Hızlandı”, Hürriyet Gazetesi, Erişim: <http://www.hurriyet.com.tr/tanapta-maliyet-dustu-insaat-hizlandi-40304055> 22.12.2016.
- Taştan, Vahap, (2013), “Güney Gaz Koridoru: Yeni Enerji Düzeninde Avrupa Enerji Güvenliği, Rusya, Türkiye Ve Güney Kafkasya Üzerine Oyun Teorik Uygulama”, EY International Congress On Economics 1 “Europe And Global Economic Rebalancing”, s:1-28.
- Telli, Azime,” Azerbaycan’ın Enerji Diplomasisi”, Ed: Çomak, H., Sancaktar, C., Yıldırım, Z. (2015), “Enerji Diplomasisi”, İstanbul, Beta Yayıncılık, s.347-370.
- Türkyılmaz, Oğuz (2015), “Enerji Politikaları Artan Bağımlılık Çıkmazında”, TMMOB Şubat 2015 Sayı 200, Erişim www1.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/535a8d86538d60d_ek.doc 27.11.2016, s.1-20
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hattı Projeleri”, Erişim: <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri> 24.02.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, (2016), “Fasıl 15-Enerji” Erişim: <http://www.ab.gov.tr/index.php?l=1&p=80> 23.02.2017.

- Yazar, Yusuf, (2011), “Enerji İlişkileri Bağlamında Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri”, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Erişim: http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/enerji_raporu.pdf 05.03.2016.
- Yaqubzadə, Mirbağır (2015), “TANAP layihəsi beynəlxalq əməkdaşlığa mühüm töhfədir”, Xalq qəzeti, Erişim: <http://www.xalqgazeti.com/az/news/economy/55432> 31.03.2015
- Yıldız, Z. Elif, “Türkiye; Bir Enerji Hub’ı” (2016), <http://arsiv.petroturk.com/HaberGoster.aspx?id=14624&haber=Turkiye-bir-enerji-hub-i> , Erişim Tarihi:03.02.2017.
- Yusifov, Fikrət, (2014) “TANAP: Azərbaycanın daha bir üstünlüyü və əlavə təsir vasitəsi – TƏHLİL”, <http://biab.az/tedqiqatlar/221-tanap-azerbaycanin-daha-bir-ustunluyu-ve-elave-tesir-vasitesi-tehlil.html> Erişim Tarihi: 03.03.2017.
- Zadeh, Pirouz Mojtahed (2000), “The Geo-Politics of The Caspian Region”, The Caspian Region at a Crossroad, Ed: Hooshang Amirahmad, s.175-185.
- Quliyev, Fərid (2014) “TANAP: İqtisadiyyat geosiyasətdən irəlidir” http://www.bbc.com/azeri/azerbaijan/2014/09/140920_enregy_projects_analysis Erişim: 04.06.2017